

Supek: Promašaji i nade

Autor Administrator

...Sprega

znanosti i proizvodnje, jednako indu-strijske, obrtničke i poljoprivredne, učinit æe našu zemlju snažnom i sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu, dok bi dalje usredotoèivanje na turizmu i trgovini, koliko su god važne komponente cjelokupnog gospodarstva, vodilo u ekološko pustošenje i opæu zaostalost. Hrvatska ne smije ostati staraèko društvo, ne toliko kalendarski, koliko po zakreèenom žilju kreativnosti...

Iz
knjige: Ivan Supek: Promašaji i nade, Zagreb, 1997. Nakladni zavod Globus

Suvremeni svijet
- apokaliptičke perspektive...

...Svakako, izlazi iz planetarne barutane i klaonice nisu ni brzi ni lagani. Naš planet ima premalo energije i sirovina da bi svi mogli dostiæi amerièku masovnu proizvodnju i kuæni standard. Hoæe li se stoga svi drugi, a i mi Hrvati, odreæi vlastite proizvodnje i degradirati se na švercere i poslužitelje turista? Ako ljudima bude uskraæen stvaralaèki rad, od obrta i ratarstva do znanosti, kakvo æe još veselje i smisao nalaziti u životu? Hoæe li droga i urlik na stadionima biti nadomjestak izgubljenog zajedništva i poduzetnosti? Naravno, kad èovjeku gori kuæa ili kruli u želucu, prièa o 21. stoljeæu bit æe mu luksuz, ako ne i uvreda. Ali državnici bi morali u rješavanju aktualnih teškoæa imati na umu i dalje vidike. Dapaèe, bez pogleda unaprijed može tretiranje smrtno oboljele sadašnjice biti kriva terapija. No, kako postiæi u parlamentarnoj demokraciji da Sabor i vlada uvaže oba aspekta, trenutaèni i dugoroèni?

Kako
funkcionira...

...Suvremenim
svjetom upravljaju razlièite organizacije, od znanstvenih, umjetnièkih i

informativnih do gospodarskih i državnih, a sve to još; prepleteno u internacionalnu mrežu. Kako su god važne jake i originalne individualnosti, u sveučilištima, akademijama i drugim kulturnim zasadama razvijaju se i afirmiraju ljudske sposobnosti, i u njima je skupljeno znanje svijeta. Da ta golema i neprestano rastuća inteligencija nije dovoljno ili nije uopće korištena pri bitnim odlukama — glavni je nedostatak današnje demokracije. Svi se kruni da znanost i umjetnost pokreću napredak, ali se malo ili ništa ne poduzima u reformi političkih foruma. Dodušte, vladari uzimači sebi savjetnike, no ponajčešće su to poltroni koji ugadaju željama gospodara ili su varalice koje na taj dvoličan način provode sebične ciljeve...

Naše
šanse: uključivanje prestavnika kulture, znanosti, gospodarstva u najvišim državnim tijelima...

...Stoga smo na međunarodnim konferencijama uporno zahtijevali da predstavnici kulturnih i gospodarskih institucija sudjeluju u najvišim državnim tijelima, gdje se donose odluke o razvoju pojedine zemlje i međunarodnoj suradnji. Ne živimo više u liberalnoj epohi, kad je parlamentarna demokracija polazila od individuuma ili građanina, nego je naš rad određivan i prepletan s bezbroj ustanova, a bit će ubuduće još složeniji. Nasuprot tom institucionalizmu koji afirmira stvaraoca, što se danas događa? Da intelektualci iz brojnih samostana nemoženo prati danse macabre političara na rubu provalije. Zaciјelo, političke stranke, kupeći s uvrježenom selekcijom pretežno ljude osrednje pameti, ali natprosječne pohlepe za vlastitu, novcem i publicitetom, protive se svakoj promjeni koja bi ugrozila njihov monopol. Ipak, ako institucionirana znanost ne dopuni etičkih i pravnih pravila u parlamentima i vladama, klizit ćeemo sve brže u pakao, uz bubenjeve i fanfare pobjede nad vještito stvaranim neprijateljima...

Jedino
u slobodi cvjeta stvaralaštvo

...Na pragu trećeg tisućljeća nosimo na leđima pretežak prtljag; pa što ćemo odbaciti, čime krenuti naprijed? Mučno iskustvo s državno–partijskim centralizmom koji je grubio ljudsku slobodu i potkopao naposljetku sebe sama upućuje nas da napustimo jednostranačje s državnim poglavatom i uvedemo pravu parlamentarnu demokraciju sa Saborom, vladom i nezavisnim sudstvom, pokušavajući, uz reforme diktirane znanstveno–tehničkom revolucijom. Jedino u slobodi cvjetaju stvaralaštvo pa smjela maštovitost, poduzetnost i tolerancija možaju prožeti sve individualne i kolektivne napore, od škola i zavoda do njiva i tvornica. To prije valja se priključiti Evropskoj uniji i, u užem sklopu, Srednjoj Evropi, kojoj je Hrvatska stoljećima bila izlaz na more; a za to stvorimo ovdje potrebne uvjete!

Sprega
znanosti i proizvodnje...

...Republika

Hrvatska je zaostala gospodarski i kulturno pa æe najprije u zajednici s Europom i svjetom dostiæi razvijeniji zapad. Sprega znanosti i proizvodnje, jednako indu-strijske, obrtnièke i poljoprivredne, uèinit æe našu zemlju snažnom i sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu, dok bi dalje usredotoèivanje na turizmu i trgovini, koliko su god važne komponente cjelokupnog gospodarstva, vodilo u ekološko pustošenje i opæu zaostalost. Hrvatska ne smije ostati staraèko društvo, ne toliko kalendarski, koliko po zakreèenom žilju kreativnosti. Što nas drugo može izbaviti iz okova prog-losti do li vjeèeno se pomlaðujuæi univerzalni duh? Kao preo-stali simbol polustoljetne diktature, neka se Titov dvor na Pantovèaku preobrazi u Kulturni dom mladeži, iz kojega æe pjesme novih generacija istjerati sablasti...

Zalaganje
za humanistièki princip umjesto i deologije

...Svakako,

zapad nije pokazao puno volje da podupre humanistièka viðenja koja bi zamijenila ideologiju. Sluèaj je to i s Kongresom humanista u Philadelphia 21-24. svibnja 1976, kojem sam predsjedavao. Taj je kongres financirala država Pennsylvania, a pozvani su bili Philip NNoel Baker, nosilac Nobelove nagrade za mir, Linus Pauling, nosilac Nobelovih nagrada za kemiju i mir, Aurelio Peccei, predsjednik Rimskog kluba i ja da izradimo deklaraciju koja bi bila primjerena 200–toj obljetnici Deklaracije neovisnosti. Taj smo posao obavili u Dubrovniku, a u Philadelphiji je ta naša izjava prihvaæena. No nakon velièanstvenih proslava u cijeloj Americi povukli su se naši financijeri, možda i nezadovoljni radikalnim zahtjevima o opæem i potpunom razoružanju te usklaðenosti gospodarstva s okolišem, tako da kao izabrani predsjednik nisam imao sredstava da održim na životu organizaciju, pogotovo u onim godinama moje potpune izolacije. Zatvoriti me nisu htjeli zbog inozemstva, ali mi je bilo sprijeèeno svako pojavljivanje u javnosti. Uopæe su boljševièki tamnièari birali nakon Karaðorðeva svoje žrtve, dok su puštali u kuænim zatvorima« poznatije znanstvenike i književnike kako ne bi narogušili inozemstvo. Na moj rektorski prosjed da se puste utamnièeni studenti i profesori, kao i drugi, dr. Bakariæ mi je cinièeno odvratio: »Hapsimo samo stekliše i one niškoristi.« ...

Domovinski
rat: Kako se oduprijeti hordama?

...Prvo

izdanje mojih cjelovitih filozofskih razmišjanja izašlo je u poznu jesen 1991., kad je Zagreb poput drugih hrvatskih gradova bio zamraèen oèekujuæi zraèni napadaj. Je li vrijedilo izvræi se opasnosti, makar i maloj, odlaskom na jednu književnu veèer u toj tmini kroz koju je odzvanjao topot najeze? Unatoè toj toj skepsi ispunila se dvorana Kulturnog centra u jeci vukovarske kalvarije i bombardiranja Dubrovnika s mora i planinskog pojasa. Èemu u toj strahoti još filozofska rijeè? I što može humanistièki apel uèiniti protiv naleta barbara, neviše na rzajuæim konjima, nego u ratnim strojevima tehnike 20. stoljeæa?

...Oèito

u pitanju smo bili mi sami. Svatko je od nas razmišlao kako da se odupremo pomahnitalim hordama, a da ne postanemo slièeni. U Biblij stoji: „Tko se maæa laæea, od maæa æe poginuti.“ Da, Hrvati su prihvatali da s nešto na brzu ruku skupljenog oružja poðu u sigurnu smrt koja je kosila rubove republike Hrvatske zabivši maæ i u njezino srce. Inaèe, pacifizam bio bi nasuprot toj agresiji èisto samoubojstvo. Tolsto-jev, Gandhijev ili Radiaæev naputak nije se nikako uklapao u okolnosti drukèije od ruskog carskog samovlaða i prvog svjetskog rata. Našli smo se nasuprot genocidnom pohodu pod starim velikosrpskim geslom: do istrage vaše ili naše! Kao što je obrana bila nužna i opravdana protiv fašistièkih osvajaèa, tako se nama svima još jaèe nametala pred još okrutnijim neprijateljem.

Odgovora nije bilo...

...Doduše,

uputio sam apel srpskim intelektualcima uoèi agresije, ali su mi preko beogradskih medija odgovarali upravo promicatelji bezumnog rata, ponajprije razvikani marksist Mihailo Markoviæ i drugi akademici koautori Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti pa Društvo nastavnika Beogradskog univerziteta, dok su oni drugi, koji bi se i približili mojemu stajalištu, ostali u šutni. Tek nekoliko pisama iz Srbije održalo me u pouzdanju da glas savjesti nije posve zanijemio...

Zloroba
nacionalnog i religijskog...

...

Dok se u zapadnim, demokratskim zemljama obavilo razdvajanje države i crkve, ma kako to bilo dugotrajno i mukotrpo i ne svuda dovršeno, islam i pravoslavlje nisu još prošli kroz doba prosvjetiteljstva (l'age du lumiere) i u mnogim su državama komponenta pa i os vlasti. Vezanjem uz borbu za vlast, religije su umnogome gubile svoju etièku misiju i èesto bile iskrivljavane fanatiènošæu ili osvajanjem i održavanjem utvrda moæi. Nacionalistièki ili religijskli štit pokrio je jagmu za magiènim kormilom,

imanjem i slavom. Svakako, vlastohleplje, grabež i taština nadprosjeèeno su razvijeni među politièarima, među kojima ima zacijelo i pravdotražitelja i vizionara, a najgore zlo nastaje kad oni upregnu u svoje ciljeve razlièite etnièke zajednice, prožete vjekovno latentnim antagonizmima. Obièeno bi takve skupine živjele meðusobno u skladu i miru, kao što primjerice pokazuje pet stoljeæa Bosne i Hercegovine ili Hrvatske, a kad planu sukobi, najèešæe su to potpaljivaèi izvana, najèešæe politièari....

Èovjek
roðen za dobro i s prirodnim pravima...

...Predsjednica hrvatskog Caritasa, te divne humanitarne organizacije, duboko me tronula izjavom na televiziji da je èovjek roðen za dobro. Ili, kao što proglašava amerièki ustav, èovjek se rodi slobodan i s prirodnim pravima. Zacièelo, rast djeteta u vrlo složenoj interakciji genetièke baštine i kulturnog miljea vrlo je protuslovan i nepredvidljiv, tako da ostaje svakome dosta poticaja za dobro i zlo. Suprotstavljah se uvijek onim filozofskim, sociološkim ili religijskim tezama da ratovi i bijeda potjeèeu od ljudske naravi ili da je priroðena dobrota jamstvo konaèene slike i mira. Više bih se uzdao u prosvjetu obogaæivanu znanstvenim istraživanjem i umjetnièkim stvaranjem da æe »priputomiti« divljake i podiæi ih na humanu ravan. Nažalost, među intelektualcima ima mnogo poticatelja agresije, ali rijetko æe oni sami okrvaviti ruke; a to ne èini njihovu krivnju manjom. Pretežno su ipak pljaèkaši, silovatelji, ubojiice, palikuæe iz primitivnih slojeva bez naobrazbe. U tom je smislu Bosna eklatantan primjer, tako da se èak govori o »seljaèkom«, ne baš toèeno. Urbanizirana društva veæ su više-manje stekla svijest o svjetskom zajedništvu, kakvu gaje škole, gospodarstvo, turizam, port. I, gotovo je nevjerojatno da u doba znanstveno–tehnische revolucije, kad se Europa ujedinjuje, u njezinu se središtu raspaljuju borbe za nacionalno ili vjerski vjerski èiste države!...

»Prije æe deva proæi kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata.«

...Uspostava pravednog gospodarstva, usklaðenog s prirodnom, najveæi je izazov na prijelazu 20. stoljeæa u treæe tisuæjeæe. Najjednostavniji raèun pokazuje da naš planet nema dovoljno energije i sirovina da bi sve zemlje mogle dostiæi amerièku proizvodnju i standard. »To odatle slijedi? Ako se nastavi sadašnje gospodarstvo tjerano profitom, svijet æe svršiti u ekološkoj katastrofi, možda i prije od nuklearnog samouništenja. No državnici i gospodarski magnati nisu još nimalo voljni da riješe globalnu krizu. Naprotiv, u nekadašnjim boljševièkim državama, osobito u SSSR–u uvoðenje kapitalizma najviše je pogodovalo šrenju mafija i otimaèini narodnog imetka. A i hrvatska ne pruža puno bolju sliku. Kako je malo u krièavih nacionalista istinskog domoljublja, drastièno pokazuje njihov nasrtaj na muèeno steèenu narodnu imovinu, što se obavlja u legalnim okvirima ili prostom

pljaèkom. Državnopartijski centralizam gušio je ljudsku slobodu i poduzetnost pa svršio u agoniji, dok je danas državno- stranaèka autokracija podbadana geslom: bogatite se! Naravno, tko može. Kad osiromašeni puk prati iz prikrajka kako skorojeviæi varaju, lažu, kradu i èak ubijaju, kako da ne pomisli da su na njih uperene Kristove rijeèi: »Prije æe deva proæi kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata.«

Dvojbeno

je da te zelenaše straši prijetnja s paklom, kad i nose na prsima zlatni križ i ljube crkvene zastave.

Ucijepljena
moralna osjetljivost...

...Jamaèno

mi je od djetinjstva, dok sam bio ministrant sv. Petra i zanosio se martirima vjere, bila ucijepljena moralna osjetljivost. Hirošima i zloèini drugog svjetskog rata toliko su razdirali moju savjest da više nisam mogao nastaviti apstraktna istraživanja, nego se vratih svojoj prvobitnoj zaokupljenosti s književnošæu i filozofijom. No, kako sam nakon rata bio jedini koji sam mogao prenijeti ovamo Heisenbergovu kvantnu teoriju, prihvatih katedru teorijske fizike pa gradnju Instituta Ruðer Boškoviæ, ali istovremeno pisah drame i prvi dio Hrvatske tetralogije (dovršene tek ljeti 1993). Kad je Zapadna Europa pokrenula svoj najveæi znanstveni pothvat — CERN, bijah predstavnik Jugoslavije u tom centru pa èak izabran na prijedlog Bohra i Heisenberga u Znanstveni odbor od pet, šest èanova, koji je odreðivao istraživanje. Nađoh se u teškoj dvojbi. Kad se nakon jedne godine odvazih reæi kolegama da sam napustio svoj rad na visokim energijama i posvetio se književnosti, izazvalo je to opæu zabezeknutost. Neki su me èelanovi Znanstvenog odbora gledali kao da se s broda bacam u more. Ipak me na hodniku poljubio prijatelj Edoardo Amaldi zaželjevši mi puno sreæe, što me na tom mom putu kroz džunglu nije pratila.

Dok

ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti...

...Na

izmaku 20. stoljeæa Europa nam daje straviènu pouku, ako je tko želi primiti. Prvi svjetski rat uzrokovali su državnici i politièari velesila koji su htjeli zadržati kolonijalne imperije ili osvojiti nova tržišta; drugi svjetski rat poèeli su Duce i Fuhrer pokraj politièkog sljepila Velike Britanije i Francuske; velikosrpsku najezdu vode boljševièki moæenici koji su se, kao i drugdje, prerusšili u nacionaliste. ...Uvijek i svuda, gotovo tako, bili su su to vladari i vlastohlepnici koji su obmanjivali narod, manipulirali njime i pretvarali ga u stroj za ubijanje i pljaèku. Stoga ne krivimo za ovaj bezumni sukob ljudsku narav ili puk! Dok ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti. A kao jedino pripitomljavanje bjesova pokazala se dosad parlamentarna demokracija sa slobodnim medijima i samostalnim kulturnim ustanovama.

Èinimo sve da se to poluèi u Hrvatskoj, što æe biti i najveæa pomoæ Bosni i Hercegovini, koju je Daytonski diktat ostavio u proturjeènom i letalnom stanju.
Znanost i umjetnost nisu tek privatna igra nadarenih individua, nego intelektualci moraju ispuniti svoju moralnu dužnost na ovim vjetrometinama, gdje psovka ili bojni pokliè može nani-jeti neizmjernu patnju i propast.

Kultura
pod budnim okom partije, Gavella, Krleža, Štampar

...Kad sam u prvim poratnim godinama oèajavao u samoæi što je iz narodnooslobodilaèke borbe, pogotovo u Hrvatskoj s tako lijepim naèelima o politièkom pluralizmu i slobodi misli, izašla boljševièka diklatura, javljala mi se Keopsova piramida kao absurd èovjekova stvaranja i života uopæe. Kad sam glavnom zagrebaèkom redatelju dr. Branku Gavelli predao tu dramu, s još dvije, zagrlio me on teatralno kao dugo išèekivanog dramaturga i smjesta se bacio na to da postavi Piramidu na daske. Bio je to vrlo oprezan, da ne kažem preplašen umjetnik, koji je i za Hamleta tražio glumca s »crvenom knjižicom«, a s obzirom na moju politièku problematiènost odluèio se za jednog partizana i partijskog funkcionara, tada prvaka HNK–a, kao tragèen graditelja piramide. No ubrzo je ta moja predstava bila dojavljena gradskom komitetu, koji je nadzirao, a i upravljao kazalištim, i cenzori su odmah presudili da je to podmukla podvala jer se tu oèito s faraonom nišani na Tita, sa sveæenstvom na Partiju, a gradnjom piramide na socijalistièku izgradnju, uz mnogo drugih strelica. I probe su odmah obustavljene, a dr. Branko Gavella mi uzrjano predbacivao što sam mu podvalio bombu. Njega je takoðer pogodilo što mu je uz partijske ilikvizitore zamjerio i veliki Miroslav Krleža, koji me je prigodom moje ostavke u Jugoslavenskoj akademiji, nakon spora s njezinim predsjednikom Andrijom Štamparom, šefom jugomasona, »diskvalificirao« za bilo kakvu suradnju s èelanovima Akademije. A i dr. Brako Gavella bio je u repu onih koji su èekali prijem u privilegiranu arkadiju. Kad sam slavnom redatelju pripomenuo Schillerov naputak da je kazalište takoðer i škola morala, on se tako uvrijedio da je poslije govorio o mojim dramama sve suprotno od prvobitnog suda. Eto, to je samo jedna od ilustracija kako je Partija jahala na vrancima umjetnièkih derbija. Teško je u tim godinama bilo naæi kojeg promnenog pisca« koji ne bi bio bar èlan Gradskog komiteta, a neki su ulazili i u CK. Partija nije bila samo tunel do vojnih i državnih položaja, nego je držala i sve rampe do medija kulture.

Boljševièka represija

...Prvih pet poratnih godina boljševièka se represija najžešæe okomila na Hrvatsku, i to ne zato što bi tu bila ostavština NDH–a, jer ustašvo tu nije imalo korijenja, osim nešto u Hercegovini, nego zbog velike slobodarske tradicije koju nosili braæa Radiæ, predsjednik Hrvatske seljaèke stranke Vladko Maæek i antifašistièka fronta. Jedino se ovdje zajedno bore protiv Hitlerove i Mussolinijeve okupacije komunisticka partija Hrvatske i partizanski HSS pa se i Republika Hrvatska utemeljuje na višestranaèju i drugim naèelima graðanskog društva, dok toga u drugim krajevima Jugoslavije nije hilo, Boljševièki totalitarizam zatirao je sve klice pluralizma pa književnost

i druge umjetnosti postaju filijale Agitpropa. Titov mit komunističke revolucije otada potiskuje u zaborav svu kompleksnost i proturječnost prijeratnih i ratnih zbivanja...